

Sąd Ostateczny
Sala Czerwona Ratusza Głównego Miasta
Hans Vredemann de Vries

Obraz Sądu Ostatecznego zamyka cykl wyobrażeń poprzednich sześcioro (Sprawiedliwość, Mądrość, Pobożność, Zgoda, Wolność, Stałość). Obrazy wykonane zostały w latach 1594 – 1595r. Holenderski emigrant przybył do Gdańska w związku z konkursem na budowę Twierdzy Wisłoujście, doznawszy porażki w tych zawodach, podjął prace dekoracyjne i malarskie. Różni się swą ikonografią oraz kompozycją od wszystkich poprzednich. Odznacza się jednolitością koncepcji i protestanckim charakterem.(kalwińskim)

Temat Sądu Ostatecznego należy do tych nielicznych tematów religijnych, które w Średniowieczu przekroczyły mury kościołów i stały się niejako rytualną dekoracją pomieszczeń świeckich np.: Sal ratuszowych w których odprawiano sądy. Urzędnik miejski ferujący wyroki opierał się niejako na autorytecie najwyższego sędziego. Obrazy tej treści były stałym rekwizytem sal sądowych od XIV do XVIII w.

Obraz ten umieszczony na najbardziej reprezentacyjnym miejscu, jest większy formatem od pozostałych, kompozycja nawiązuje do pozostałych obrazów, jest zbudowana dwuczęściowo i osiowo na tle scentralizowanej przestrzeni środkowej. Symetryczny podział przeprowadzony jest na zasadzie kontrastów: horyzontalnych układów partii nieb i ziemi i rytmiki grup figuralnych.

W symetrycznym układzie Sądu Ostatecznego ścisłą geometrię linii prostych zastępują manierystyczne owale. Półkoliste kręgi tworzą monumentalną aureolę wokół zasiadającego na tarczy Chrystusa. W obrębie kręgów dostrzegamy starców apokaliptycznych i czterech aniołów. Chrystus mimo roli sędziego **nie występuje** z tradycyjnymi atrybutami: mieczem i lilią, ale jako zwycięski , nagradzający Zbawiciel. Nad głową Chrystusa **tetragram** Jehowa przypomina o obecności Boga Ojca w sądzie nad światem. Chrystus opiera swoje stopy na kuli ziemskiej z wyraźnymi zarysami geograficznymi kontynentów i napisami: EUROPA, ASIA, AFICA, AMERICA. (dzieło Kopernika O Obrotach Sfer niebieskich ukazało się drukiem w Norymberdze w 1543r, a obraz Sąd Ostateczny Hansa Memlinga nie zawiera zarysów kontynentów – powstał w latach 1467 – 1471).

Ziemski Glob – podnózek Chrystusa oznacza wszechmoc Bożą i sąd nad Światem wg. Nomenklatury niemieckiej: „Das Welt-gericht”. Na globie z lewej strony – jasny podłużny refleks świetlny, będący odbiciem okna – wyraża idee wszechwładztwa i miłosierdzia. „Mistyczne Okno” jest symbolem zbawienia świata, odbiciem rajskej światłości. Na tym obrazie występuje w towarzystwie alegorii personifikujących cnoty – silniejszy przekaz. Chrystus – „SALVATOR MUNDI” – Zbawiciel Świata a nie „Iudex Ultionis – Sędzia zemsty jak na tradycyjnych średniowiecznych pojęciach.

Po bokach siedzącego na tarczy Zbawiciela widoczne alegoryczne cztery figury z lewej – MISERICORDIA i GRATIA , z prawej – JUSTITIA i VERITAS.

MISERICORDIA – postać Matki Boskiej ze złożonymi błagalnie dłońmi na piersiach. (w ikonografii Matka Boska – jest przedstawiana jako mediatorka i matka miłosierdzia) tu występuje jako alegoria Zmiłowania Chrystusa i jego miłosierdzia wobec ludzi.

GRATIA – łaska – z wieńcem laurowym i palmą zwycięstwa. Sprawiedliwi znajdują u Chrystusa na Sądzie Ostatecznym miłosierdzie i łaskę wyrażane dawniej przez symboliczną lilię.

IUSTITIA I VERITAS – Sąd Chrystusa jest również sprawiedliwy i prawdziwy. Zarówno sprawiedliwość jak i prawda są raczej zapowiedzią i obietnicą niż groźbą rozrachunku.

Na pierwszym planie – pojedyncza kolumna dźwigająca emblematy wiary jak gdyby powtórzona z obrazu pierwszego. Kolumna atrybut stałości i siły moralnej stoi na masywnej kamiennej podstawie o kształcie trójkąta równoramiennego. Trójkąt równoramienny – figura Pitagorasa – przykład najwyższej doskonałości matematycznej. Trójkąt oznacza zarówno cel jak i koniec – szczyt osiągnięć – „Meta”. Zestawienie symboli wiary, jakie dźwiga kolumna wsparta na „mecie” to esencja nauki ewangelizacyjnej: Krzyż z koroną i wieńcem triumfalnym ze zwycięską palmą nad księgą Ewangelii i każącym mieczem nad zaciemnionymi tablicami Prawa. Główka dziecięca i trupia czaszka oznaczają zwycięstwo doktryny chrześcijańskiej = wypełnienie się prawa. Teksty w księdze – ideowe źródło wiary jako fundamentu zbawienia. Sugestie do stałości w wierze przebijają się w alegorii Constantii – Stałości – towarzyszącej człowiekowi dążącemu do zbawienia.

Przeciwieństwem Ewangelii – księgi Życia są Tablice Zakonu to formalistyczne, pełne drobiazgowych przepisów nakazy i zakazy są wyrazem niedoskonałości i czysto ludzkich błędów czyli kult i ceremonie – anachroniczne, ważna jest żywa wiara.

W przedstawieniu podziału wstających martwych na zbawionych i potępionych Hans Vredeman de Vries przedstawił alegorie protestanckie. Tradycyjnie miejscem zbawionych jest miejsce wiecznej nagrody w średniowieczu przedstawiane jako Niebiańska Jeruzalem lub Raj. W Sądzie Ostatecznym widzimy Raj jako miejsce ochłody (locus refrigerii) – to ołtarz baranka usytuowany na wzgórzu otoczony wieńcem cyprysów. Ołtarz umieszczony jest wewnątrz kolumnowej rotundy, która jest wspianał ogrodową altaną. U podnóża rotundy – sadzawki i pawilony ogrodowe a z czterech bram rajskich wypływają cztery rzeki. Anioły z instrumentami uświetniają miejsce rajskich rozkoszy. Zbawieni unoszeni są przez Anioły ponad Ogród do Zbawiciela po odbiór nagrody.

Strona potępionych – to miejsce powszechnej zagłady, męki potępionych, spełnienia się sprawiedliwych wyroków boskich. Tutaj to MIEJSCE OCHŁODY. Zmarłym towarzyszy szatański zgiełk i piekielna muzyka. Potępieńców wijących się w straszliwych mękach szatani zapędzają do paszczy Hadesu – otwartych bram piekieł.

Wśród chaosu widoczny masyw papieskiego zamku św. Anioła z mostem na Tybrze. – znaczenie Rzym jako stolica wszystkich występków i rozpusty skazani jak apokaliptyczny Babilon na zagładę. Brakuje szczegółowo oznaczonych postaci alegorycznych po stronie potępionych za wyjątkiem jednej. Jest to Fraus – alegoria oznaczająca oszustwo, pochodna od łakomstwa i chciwości. Oszustwo wyzysk lichwa zostały specjalnie wyodrębnione w tej postaci. Widać również strojną damę z obnażonym biustem w uściskach szatana – aluzja do grzechu nieczystości oraz szatan wlewający do gardła potępieńca płyn wymierza karę za pijaństwo.